

Ceremonijalni zakon u svetlosti proroka.

Napisao kot. rabin **Dr. L. Weissberger**, Brod na Savi.

Postanak jevrejskog naroda tako je tesno skopčan sa Torom, tako je nerazdvojno spojen sa božjim napucima, da se Izrael ne da ni zamisliti bez Tore, a svetsko-istorijska uloga Izraela može se samo silom Tore izvršiti, šta više, i sama egzistencija Izraela uslovljena je njegovim stavom prema Tori.

Za Izrael je već pri stvaranju naroda vanprirodni položaj na pozornici istorije sveta i čovečanstva predviđen i utvrđen, pa mu je i opstanak uslovljen držanjem sa tvorcem skopljenog zaveta. Da je ovaj zavet poseban i da sadrži zadaće, koje se drugih naroda ne tiču, da on Izraelu nalaže dužnosti, koje ne važe za ostalo čovečanstvo, jasno je i razumljivo svakomu, koji tek površao poznaje bibliju. Ali time nije nikako rečeno, da jevrejska knjiga zakona uči čisto partikularna jevrejska načela, koja ne uzimaju u obzir ostale narode, šta više, da je nejevrejsko čovečanstvo stavljeno izvan zakona.

Ni pomena od svega toga. Jevrejski zakon sastoji se iz općeg moralnogradanskog uređenja ljudskoga društva, iz etičko-moralnog uređenja ljudskih nagona, kao minimalnog programa božjih zahteva od čovečanstva, bez čega bi čovek bio lišen ljudskog dostojanstva i ne samo izjednačen sa životinjskim svetom, nego bi u izvesnom stupnju bio i niži od njega, jer svoje božansko obesvećuje, svoje duhovno zloupotrebljuje, svoju dušu degraduje, svoje više biće profaniše i ponižava. Tora, jevrejska knjiga zakona, sadrži, iako ne sistematskim redom izloženo (אין מיקדם ומאחר בתורה), zakonsko uređenje građanskih odnosa, materijalnih prilika među ljudima, uređenje poseda, rešenje socijalnih problema, a ovo uređenje važi za čitavo čovečanstvo, pa čak, da upotrebimo jevrejski izraz, i za Noahide.

Jedan drugi bitni sastojak Tore sadrži pravila moralne sadržine, moralnog karaktera, takvi su n. pr. zakoni o čednosti, o poštovanju roditelja. A da i ovi važe za sve po božjem obliku stvorene, neće niko poricati, ko god poznaje jevrejsku pismenost (pa i opseg zakona, datih Noahidima).

Iako je, opće uzeto, broj Noahidima datih zakona malen — 7 noahidskih zakona — to je samo zato, što većina ovih zapovedi izlaže osnovne zakone, koji sadrže mnogo veći broj posebnih zapovedi.

Pravi jevrejski zakon, koji čini karakterističnu suštinu Jevrejstva, ceremonijalni zakon, obvezuje samo Jevreje, izabrani narod, kome je namenjen širi krug dužnosti i zadaća. Ove posebno njemu date dužnosti osposobljavaju ga, da teži za svetošću, da

se približi Bogu i da tako postigne viši stupanj ljudskoga savršenstva

Bar jedan deo čovečanstva trebao bi da ispunjava obilje božjih zapovedi i zabrana, ne bi li, potpunim odavanjem svetim, moralnim i religioznim zapovedima, dubokom unutrašnjošću religiozno osećajnog života, čitav svakidani profani život oduhovio i idealisao. Ispunjavanjem ceremonijalnog zakona imali bi se zahtevi prirodnih nagona čovečjih suzbiti, te bi ljudska dela božanski žig na sebi nosila: čovek bi postao svet bez askeze.

„Budite sveti, kao što sam i ja Večni svet“, tako glasi refren mnogih svetih ili ceremonijalnih zakona. Sve ljudske potrebe neka se dovedu u intimnu vezu s Bogom, neka se pretvore u bliski odnos ka večnosti. Ovaj ceremonijalni zakon, čija je posledica unutarnja svetost, izaziva duboku, snishodljivu svest o Bogu, budi žudnju za sličnošću s Bogom, daje impuls za moralna dela, pobuđuje na moralne postupke, ubija zle nagone i suzbija rdave misli u čoveku.

Religijom zakona postignuta pobeda duhovnosti nad čulnošću u čoveku ima za posledicu samo razumno ograničenje prirodnih nagona, a nikako ne njihovo sputavanje ili čak potpuno uzdržavanje.

Prvi otpadnici od Jevrejstva, propovednici hrišćanske nauke, učinili su nasrtaj na jevrejski zakon *צו' עֲשֵׂה*, na zakon kultusa i ceremonije, iako je njihov učitelj bio daleko od toga, da ukine jevrejski zakon. Oni su to uradili zbog toga, što njihove nove nauke sa obaveznim jevrejskim zakonom jedva behu pustile dublji koren među narodima. Jedna umna priča u Midrašu nam iznosi, kako ni sam božanski zakonodavac nije mogao da skloni narode sveta na primanje Tore. Od vremena hrišćanskih napadaja uvek se nasrtalo na jevrejski zakon. Ne samo da ga hrišćanski bogoslovi omalovažavaju i ismevaju, nego i jevrejski naučnici misle, da odgovaraju duhu vremena, ako jevrejske zakone obesvećuju, izvrću ih i njihov značaj umanjuju.

Kao najvažniji moment protiv zakona kultusa i ceremonije navodi se, da je Jevrejstvo zakona poglavito sa ceremonijalom i ritualom, kao bitnim obeležjem Jevrejstva, proizvod kasnijeg, posleproročkog vremena, i da je predašnjoj proročkoj epohi pre izgnanja u ovom obliku posve nepoznato. Da su pri tom odnosna mesta u prorocima samovoljno tumačena, ne bi li se na taj način došlo do željenog rezultata i dokazala zamišljena hipoteza, ni malo nas ne iznenađuje; ali kad se jasna, baš protivno dokazujuća mesta izvrću, da bi se time dobila uspešna podloga za smeone pretpostavke, posve je nepojmljivo.

Kad Amos poziva Jevreje da se poprave, pa im preti, da će progonoštvu iz svete zemlje usled njihovih grehova dovesti do potpunog prekida kontakta sa Večnim, do prestanka tesne veze s Bogom, jer će kultus morati da ostave, onda se i ovom mestu daje protivni smisao, samo da bi se pomračilo prosto značenje.

Da se obrezivanje nigde ne spominje u proročkim knjigama,

naročito se ističe. Ali se sasvim previdi činjenica, da su oni Jevreji, koji su zbog zdravlju škodljivog dejstva putovanja po pustinji ostali neobrezani, na ulasku u Kanaan, u tu obećanu zemlju, odmah obrezani, kako bi se otklonila sramota od Izraela, kao što se tamo veli.

Još jedan drugi osnovni element jevrejskog zakona izložen je nasrtaju kritike. Tobaže proroci nisu priznavali centralni značaj Sabata, tvrde nepoštovaoci zakona; jer proroci ne ističu naročito odmor Sabata. Svojim opomenama narodu, koji je zanemario druge osnovne elemente Jevrejstva, proroci su kategorički izjavili, da se ne može odeliti pravo od pravde prema bližnjima u pogledu, osvećujućih religiozno-moralnih pravila i naputaka. Ali baš time, što se u ovoj vezi govori o Sabatu, izlazi, da je prorok hteo reći narodu, kako i tako kardinalan zakon, kao što je Sabbat, gubi svoju vrednost, nema blaženog dejstva, ako se krše drugi važni zakoni Tore.

Gotovo da i nema proroka, koji ne bi zauzeo pozitivan stav prema jevrejskom zakonu, prema ceremonijalnom zakonu; a što se njihova proricanja i opomene poglavito bave צדק ומשפט pravom i pravdom, onda se po tome može samo to suditi, da se u tom pogledu mnogo grešilo, zato su vatreni govori proroka bili potrebni, ne bi li nastao preokret.

צוֹת שְׁבוּן אִדָּם כְּחַבְרִי zapovedi o uredenju ljudskih odnosa među sobom, već zato su od beskrajnog značaja, što, ako se one ne obaziru nego se nepravda čini, onda je kajanje nemoguće i svako izmirenje izostaje, dok se nepravda ne popravi i drugome naneseo zlo ne otkloni, dok obespravljeni ne oprosti, a potišteni se sam ne izmiri. Poglavitna zadaća proroka sastojala se baš u tom, da se istakne pravo i pravda. U sva vremena bilo je u Izraelu sveštenika i proroka sa podeljenim zadaćama, ali su oni svagda služili zajedničkim načelima Jevrejstva.

Sveštenik i prorok behu dve svetle zvezde na nebu Jevrejstva, oni su zajednički težili velikom i uzvišenom cilju rasprostiranja moralnih i religioznih ideja i udubljanja u njih. Oni behu dva kažiputa Jevrejstva, oni ga vodahu dvama paralelnim putevima prava i pravde, svetosti i odanosti Bogu, ka idealu čovečanskog poslanja na zemlju, ka vrhuncu jevrejske uzvišenosti. Među njima ne beše nikakvih divergencija, nikakvih spornih tačaka, koje bi njihov harmonični odnošaj narušavale. Prorok nije preterivao sa etičkim na štetu rituala, nije ponižavao ceremonijal za ljubav morala. Sveštenik nije zanemarivao moralne vrednosti u korist spoljašnje observancije, nego je išao za socijalnim i pravičnim uredenjem ljudskih odnosa i do tančina detaljiranih pojedinosti osveštanih normi u odnosu prema višem svetu, uz oduhovljujuće propise fizičkog svakodnevnog života sa obzirom na večnost.

A sada ćemo pokazati, kako su skoro svi proroci pojedine ceremonijalne zakone ne samo uzdizali i preporučivali, nego su

čitav kompleks ovih zakona raspravljali i paušalno ispunjavanje svih vrsta zakona navlastito zahtevali.

Već kod Jošue 5, 7 f. nalazimo, uz pomenuti izveštaj o obrezivanju, izlaganje o prazniku Pesah po propisanom ceremonijalu. U 23, 6 f. obvezuje Jošua Izrael na čitavu Toru i traži da se ni jedna jota ne izostavi. U Samuelu I. 14,32 nalazimo šehitu i zabranu, da se jede krv. I kad Samuel u 15,22 upotrebljava obrt *החפין לה' בעליות ויבחים בשמיע בקור ה'* »Zar su Bogu po volji paljenice i klanice, koliko vršenje božjih zapovedi«, onda je tome pravo tumačenje samo ovo : žrtve, ako nisu popraćene ispunjavanjem svih božjih zapovedi i naputaka, nisu po volji, jer nemaju pravog smisla i ne stižu istinitom cilju. U Carevi I. 2, 3 f. car David meće na srce svome sinu i nasledniku totalitet Tore, sve njene zapovedi, naputke, svedočanstva i povlastice. U Carevi I. 6, 12 nalazi se takva ista neposredna božja opomena caru Salamonu. U Carevi I. 8, 58 sam car Salamon žudi, da ispuni sve zapovedi, naputke i pravila Večnoga. U Carevi I. 9, 4 nalazi se druga božja opomena Salamonu, da ne napusti ni jednu od zapovedi i pravila Tore. U Carevi II. 11, 11 vidimo posledice toga, što Salamon nije ispunjavao sve zapovedi i pravila. Isto to u 11, 33 f. 38. U Carevi II. 17, 13 f. 34 f. opet se nalazi obavezna opomena za ispunjavanje svih zapovedi i pravila nauke božje. U Carevi 18, 12 navodi se kazna za neispunjavanje svih zapovedi Tore. U Carevi II. 21 nalazi se slična opomena caru Manase. U Carevi II. 23, 25 hvali se Jošija, jer ispunjava čitavu Toru.

Na redu su sada oni proroci, koji se označuju kao pravi reformatori jevrejske religije zakona. Pre svega ono mesto Jesaje 1, 11 f., u kom tobože Jesaja ustaje protiv žrtvenog kulta, ne stedeći ni Sabat, praznike i ostale zapovedi rituala. Ali bliže posmatranje ovih mesta pokazuje, da o izopačavanju ovih zapovedi i rituala ne može biti ni govora. Naprotiv, baš po tome može se suditi o velikoj važnosti ovih zapovedi. Prorok, koji mnogo šta kudi, žigoše polovnosti i izjavljuje, da i ove važne zapovedi gube od svoje vrednosti, lišavaju se svoje snage, koja blagoslov donosi, ako se ostale kardinalne tačke ne ispunjavaju, ako se druga važna pravila zanemaruju i nogama gaze. U Jesaji 5, 24 kori prorok Izrael, što je zanemario nauku Večnoga, što prezire reči Svetoga, pri čemu se misli samo na ceremonijalne zakone, koji osvećuju Izrael. U Jesaji 17, 7 proriče prorok, da će doći vreme, kada će se Izrael opet okrenuti Tvorcu, koji ga osvećuje. U 56, 2, 4, 6 uznosi prorok onoga, koji pored *צדיקה* prava i pravde, ni Sabat ne obesvećuje, te time božji zavet čuva. U 58, 2 prorok izlaže problem žudnje ka bliskosti i sličnosti s Bogom i pravičnosti prema bližnjima. Za njega ne postoji odvajanje između svetosti i pravde. Tek kad se unutarnji odnošaj prema Bogu dopuni pravednim delima, usavrši pravdom i blagošću, tek onda je postignuto savršenstvo, ostvaren Torom propisani cilj. U 65,4 govori Jesaja o onima, koji ljute Boga

time, što jedu svinjetine. U 66, 17 preti prorok teškom kazni onima, koji jedu meso od životinja, koje su kao nečiste zabranjene. Prorok Jeremija obnavlja u 11, 2 f. reči zaveta Boga sa Izraelom i opominje na ispunjavanje svih zapovedi, da bi se zavet osnažio. Vrlo ubedljivim rečima opominje prorok u 17, 21 f., da se Sabat ne obesvećuje, već da se svetkuje, kao što su ga preci svetkovali. U 24, 7; 30, 22, 25 i redviđa, prorok ono divno vreme, kada će Izrael opet postati narod božji. U 31, 31 Jeremija govori o sklopljenom zavetu, o Tori kao celini i o vremenu, kada će Izrael opet biti punovažan narod božji. U 32, 38—40 govori prorok o večnom trajanju zavetu Boga sa Izraelom i o Izraelu kao narodu božjem. U 33, 20 naročito se ističe večnost zaveta, a u 24, 10, 23 navodi se kazna za prenebregavanje svih nauka, pravila i svedočanstva Tore.

Ezehiel u 4, 14 ističe povodom jedne simboličke radnje, koju mu je Bog zapovedio, kako se nije oskrvnio jedenjem zabranjenih jela. U 5, 6, 7 kori Izrael, što ne uvažava zapovedi i pravila Večnoga. Isto tako i u 11, 12. U 11, 20 opet hoće od Izraela da stvori narod božji. U Ezech. 18, 9 pominju se *הַקִּיּוֹם וְיִשְׁפֹּטֵימָם*; pri tom pod *הַקִּיּוֹם* oni sveti zakoni, koje je Bog naložio Izraelu, iako im se smisao i značaj potpuno ne mogu shvatiti, a pod *יִשְׁפֹּטֵימָם* misle se oni božji napuci, koji su shvatljivi prirodnom razumu ljudskom, jer su etičkomoralne prirode ili se osnivaju na socijalnoj pravdi. I u stihovima 17, 19 i 21 govori prorok o ispunjavanju svih božjih zapovedi, pa i onih religiozno-ceremonijalne sadržine. U 20, 11—24 žali se prorok zbog prenebregavanja svih zakona Tore, o obesvećenju Sabata, koji je znak međusobne pripadnosti između Boga i Izraela. U 22, 8, 26 ljuti se prorok zbog skrnavljenja svetinja, zbog obesvećenja Sabata. Isto tako u 23, 38. U 36, 37 uslovljem je naziv božjeg naroda sa izvršenjem svih zapovedi i pravila. U 37, 24 traže se iste pretpostavke za večiti zavet mira s Bogom, za čim treba da žudi narod božji. U 45, 21 uzdiže Ezehiel ispunjavanje praznika Pesah i zabranu, da se tada kiselo jede. Da je Ezehiel službi kultusa obraćao stalnu pažnju, nije potrebno naročito pominjati.

Hosea u 8, 1 žali se zbog toga, što je Izrael zavet s Bogom porušio i njegovu nauku ismeva. Zeharia priče o nekadanjem redovnom svetkovanju Sukotpraznika. Maleahi opominje na nauku Mojsijevu, na njegove zapovedi i pravila, ne bi li iskupljenje što pre nastupilo. Psalmi 18, 23; 19, 8 f.; 78, 5, 10, 56; 89, 31 f.; 99, 7; 103, 18; 105, 45; 119, 33—35, 44—46, 54, 55, 80, 167 f.; 147, 19 bave se čitavim kompleksom zakona Tore, po svemu njihovu razgranjavanju inazivanju, pa dakle i ceremonijalom i ritualom, koji zauzimaju prostrano mesto u Tori.

I Hiob, oplakujući svoju bedu, sa žalbom ističe, kako je on *הַקִּיּוֹם וְיִשְׁפֹּטֵימָם* etičkosocijalni i religiozno-osvećujući deo Tore ispunjavao. Daniel 1,8 ne htede se oskrnaviti zabranjenim jelima na carskom dvoru. U 9,10 f. Daniel priznaje u izlivu svoga srca grehe Izraela, koji je zapovedi Božje prekršio, pa je zato morao

podnositi kaznenu ruku Svemogućega. Izveštaj o održanoj proslavi Sukot-praznika po tačnom propisu Mojsijeve nauke nalazimo u Ezra 3, 4 f. O jednoj po tačnom propisu održanoj svetkovini Pesahpraznika izveštava Daniel 6, 19 f. U Ezra 7, 10 susrećemo se sa Ezrom kao regeneratorom Tore za sve grane jevrejske zakonitosti. Nehemia 1, 7 f. nabroja razne vrste božjih zapovedi, koje Izrael nije obazirao. U Neh. 8, 14 izlaže se živahnim načinom proslava Sukotpraznika. U 9, 13 f. iznosi se događaj objave na Sinaju, pa se nabrajaju Sabat i sve druge vrste zakona. U 13, 17 f. prekorava se strasnim uzbuđenjem obesvećenje Sabata. U Kron. II. 8, 13 pominju se Sabat, Pesah, Šabuot i Sukot. U 19, 10 se izlaže, kako je car Jehošafat provodio svoj život strogo po napucima nauke. Da je Jehizkija pozvao čitav Izrael na proslavljanje Pesah-praznika po napucima Tore, izveštava se u Kron. II. 30, 1 f., 13—18. Prema 31, 3 Jehizkija je ponovo uspostavio žrtve za Sabate, Mladake i praznične dane, te je nauka i zapoved črez njega opet ovladala. Povodom skretanja Manase-a s puta Gospodnjeg ponovo se podseća na zakone, naredbe i pravila Tore.

Kad je pod Jošijom usled pustošenja Skita izgubljeni zakonik ponovo nađen, to je dalo povoda za obnovljeni obavezni prijem svih zakona Tore, te je sklopljen nov zavet za sve zapovedi, svedočanstva i pravila: zavet Boga sa Izraelom svečano je objavljen. Ovde valja istaći, da moderna kritika biblije nađenu Knjigu Nauke, kako se naša Tora uopće zove, ne drži identičnom sa našom Torom, jer se ista za jedan dan ne može pročitati. Ali ni u Carevi II. 22. 8 f., ni u Carevi II. 34, 18 f. ne pominje se, da je Knjiga Nauke za jedan dan čitana; otuda na tome zasnovana hipoteza gubi svaku podlogu. U Kron. II. 35, 1 f. izlaže se praznik Pesah po naredbi Jošije.

Prema svemu tome jasno je, da su svi proroci izvršenje ceremonijalnih zakona ne samo tolerisali, nego su njihovo izvršenje zahtevali. A ako se i dešavalo, da poneki prorok nije poklanjao ceremonijalnim zakonima dostojnu pažnju, onda je to bilo samo zato, što nije mogao trpeti, da Izrael čini izbor među zakonima Tore, pa da samo jedan deo božje nauke izpunjava.

דְּבַר יְהוָה חַצִּי דְּבַר Samo ne polovnost. Tora se mora neokrnjena i nereformisana ispunjavati, ako se želi postići visok stupanj čovečanske ljubavi i pravde, uzvišen stepen jevrejske svetosti i prave sličnosti s Bogom.

Naša je istorija ceo, dugi lanac događaja, u kom se ogleđa očajna borba Jevrejstva za održanje jevrejskog ceremonijala i rituala. Od borbe Makabejaca za održanje Sabata, obrezivanja i zakona o jelima, kao triju stubova Jevrejstva, pa sve do poslednjih napora i borbi u najnovije vreme, dug je, tegoban i trnovit put; ali je svima borcima ove herojske borbe Boga i Izraela lebdeo pred očima jedan isti ideal: oni hteditoše kroz sve generacije održati Izrael čistim i svetim. על ערקה דמסאנה i za jedan prividno beznačajan jevrejski običaj išli su ovi

junaci radosno u smrt u vreme, kad je neprijatelj hteo da iskoreni jevrejsko biće, ne bi li tako održali Jevrejstvo u njegovoj prvobitnoj idealnoj čistoti. Oni su bili uvereni, da je samo ono pravo Jevrejstvo, kome je misao vodilja, da živi u prisustvu Boga, koje se moralnoetičkim vrednostima uzdiže do religiozno-osvećujućih nauka Večnoga i koje pravom, dubokom, trajnom i snishodljivom svešću o Bogu, uz ispunjavanje ceremonijala i rituala, nosi na sebi božanki žig.

Jevrejski legalizam je izvor čudesne duhovnosti; jer svako delo, pa i prividno najneznačajnije, postaje time oduhovljeno. To i jeste smisao izreke naših mudraca *הרבה להם הקב"ה תורה ומצוות כדי לצרף בהן את הבריות* 613 *תרי"ג מצוות*. Veliko obilje zapovedi, da čoveka prekale, oduhove.

Duhovna energija daje etičku snagu, moralnu otpornost i čudoredno savršenstvo. Postiže se duhovna pobeda bez pokoravanja čula, dolazi se do etičkomoralnog uzdignuća bez ugušivanja fizičkih potreba. Jevrejskim legalizmom dostiže se visok stepen čistoće i svetosti; ali se pri tome profano ne izbegava, niti se uzdržljivost mora vežbati.

Pa čak i ako se ovi ceremonijalni zakoni kao *מצוות אנשים מלומדה* prosta prirodna navika ispunjavaju, i onda važi pri tom osnovno načelo naših mudraca *בא לשמה בא לשמה*, jer iz ovih prostih dela navike postaje čvrst karakter, uobličava se jedna snaga, koja moralno regeneriše. Ispunjavanjem ceremonijala i rituala uslovljeno uređenje svih ljudskih dela razbudiće žudnju za sličnost s Bogom, izazvaće impuls za božanstvenost. Često ponavljanje simboličkih zakona obrazovaće u čoveku karakter po božjoj volji, uspostaviće intimnost između zemaljskog i nebeskog. Ceremonijalni zakoni su sredstvo, kojim Bog utiče na nas, stoga su oni bitno jezgro religije. Oni dadoše Izraelu hrabrost i snagu, kada moćni valj prečahu, da ga progutaju; dadoše mu mir i razboritost, kada su zraci sreće hteli da ga učine ponositim. Oni oplemenjuju intelekt, kultivišu osećanje, razvijaju strast za pravdom i moralom; podižu branu protiv greha i zla.

Ritual i ceremonijal izazivaju unutrašnje udubljenje u religiozne simbole, dovode do samopredanosti spoljašnjim opservancama, devotan spoljašnji izraz prati unutarinja predanost volji božjoj, unutrašnji izliv duše, *השתפכות הנפש*, oduševljenje uzdiže tada čoveka iz dubine zemaljskog života u jedan viši, čistiji svet. Kao *איר גרים* kao svetilo sveta Izrael bi trebao čitavom čovečanstvu u etičko-socijalnom i religiozno-moralnom pogledu da osvetljuje put. Ovom idealu služili su sveštenici i proroci; ovom cilju težili su svi bez prestanka.

Ovom idealu treba da služi svaki onaj, koji želi videti ostvarenom regeneraciju Jevrejstva, koji bi hteo doživeti renesansu jevrejskog duhovnog života; jer istorija i iskustvo dovoljno nam pokazuju, da je Jevrejstvo samo onda moglo cvetati i napredovati, kada je jevrejski zakon ceo život obuhvatao kao jedina norma.